

Borbély Diana

A sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésének és oktatásának aktuális kihívásai az óvodában és az iskolában

Bevezetés

A sajátos nevelési igény (SNI) fogalmának értelmezése a törvényi szabályozások kontextusában országonként eltérő lehet, azonban tágabb értelmezésben rendszerint azokat a különleges/ egyéni bánásmódot igénylő, eltérő fejlődésmenettel rendelkező gyermekeket jelöli a kifejezés, akiknek állandó vagy átmeneti jelleggel (de rendszerint hosszabb távon) valamilyen fizikai, biológiai, pszichikai, intellektuális, családi vagy szociokulturális okok miatt más/ individuális, a többségtől eltérő nevelési–oktatási szükségleteik vannak. A fogyatékossgal és egészségileg hátránnyal élők mellett ide tartoznak a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók, de a beilleszkedési és tanulási nehézséggel, magatartászavarral küzdők, illetve a tehetséges, azaz kivételes képességű gyermekek és tanulók is (Borbélyová, 2021).

A sajátos nevelési igényű gyermek nevelése és fejlesztése különleges bánásmódot és egyéni hozzáállást igényel mind a szülő, mind a pedagógus, azaz az óvoda és az iskola részéről. A tünetek beazonosítása sem egyszerű, ugyanis még a gyanú megfogalmazása is magasfokú szakértelmet igényel.

Cikkünkben igyekszünk rámutatni a sajátos nevelési igényű gyermekek beilleszkedésével kapcsolatos nehézségekre, illetve azokra a rendszerhibákra, melyek megnehezítik ezeknek a gyermekeknek az osztályközösségekben való létét, illetve gyakran szüleik helyzetét is.

A sajátos nevelési igényű gyermekek diagnosztizálása

Az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben átalakult a köznevelés feladata a különleges bánásmódot igénylő, sajátos nevelési igényű gyermekek ellátását illetően. A mai hazai iskolarendszerben az együttnevelés dominál (Balogh, 2022). A múlt század végén megjelent befogadó szemlélet az oktatáspolitikát új kihívások elé állította (Estefánné Varga – Dávid, 2013).

Szlovákiában a hatályos jogszabályok alapján minden óvodának lehetősége van felvenni sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekeket, ha a helyi feltételek megengedik, sőt kötelessége is, amennyiben a gyermek számára kötelező az óvodalátogatás. Ugyanis abban az évben, amelyikben augusztus 31-ig a gyermek betölti az ötödik életévét, szeptembertől kötelező óvodába járnia legalább napi 4 órában. Ez alól a gyermek csak a 245/2008-as közoktatási törvényben foglaltak alapján mentesülhet, illetve szülői kérés alapján individuális oktatásban részesülhet (Zákon č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní). Amennyiben a gyermek törvényes képviselője a beiratkozáskor az óvoda rendelkezésére bocsátja a pedagógiai–pszichológiai tanácsadó és prevenciók központ által kiadott sajátos nevelési igényt igazoló dokumentumot, abban az esetben a gyermek nevelése és oktatása ennek megfelelően zajlik az intézményben, az ajánlott támogató intézkedések segítségével. Azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy egyre több gyermekről derül ki később, azaz az óvodába vagy az iskolába lépést követően a sajátos

nevelési igénye. Amennyiben az óvodapedagógusban felmerül a gyanú, a szülőnek szakkivizsgálást javasolhat. Az esetek nagy többségében ugyanis az óvodapedagógus veszi észre először a problémát, aminek kapcsán aztán konzultál a szülővel. Ezzel kezdetét kellene hogy vegye egy többkörös folyamat, amely során különböző szakemberek vizsgálják a gyermek viselkedését, készségeit és fejlődését. A folyamat vége lehet az, hogy sajátos nevelési igényt állapítanak meg a gyermeknél, konkrét diagnózist fogalmaznak meg, s támogató intézkedések nyújtását javasolhatják. Fontosnak tartjuk megemlíteni azt a jelenséget is, ami eléggé elterjedt napjainkban, hogy a szülő az óvodapedagógus meglátásait figyelmen kívül hagyja, és nem viszi el a gyermeket szakkivizsgálásra. Ilyenkor az óvoda is tehet bizonyos támogató intézkedéseket, melyek összhangban állnak a törvénnyel..

Forrás: Nagy Fanni fotója

A pedagógusok elmondásai és saját tapasztalatok alapján tudjuk, hogy a hivatalosan diagnosztizált sajátos nevelési igényű gyermekek nagy többsége rendszerint egy évvel később kezd meg az iskolát. Többségében kivételt képeznek a viselkedészavaros gyermekek, akiknek az értelmi fejlettségük az elvárt szinten van az iskolaérettségi kritériumoknak megfelelően.

A gyakorlatból tudjuk azt is, hogy az iskolában a sajátos nevelési igény diagnosztizálása kissé másként zajlik, mint az óvodában. Az iskolában rendszerint „kéznél van” az iskolapszichológus, aki koordinálja és megvalósítja a folyamatot. Illetve néhány gyermek már úgy lép be az első évfolyamba, hogy a szülő jelzi gyermeke sajátos nevelési igényét, szükség esetén az asszisztens iránti igényét is. Másoknál az iskolában derül fény a problémára és kezdődik meg a diagnosztizálási folyamat, amit az iskolapszichológus jelenléte rugalmasabbá és hatékonyabbá tesz.

A sajátos nevelési igényű gyermekek beilleszkedése az osztályközösségbe

Tudjuk, hogy a közösség részévé válás, a közösségbe való beilleszkedés az egyén szocializációjának a része, ugyanis ennek a folyamatnak az eredményeként válik a gyermek az óvodai/ iskolai közösség, majd később a társadalom teljes jogú tagjává. A nevelés–oktatás során megvalósuló érték- és kultúráközvetítés folyamatában fejlődnek a gyermekek társas kapcsolatai, a közösségi szerepvállalásaik, de a másokért való felelősségvállalásuk is, s eközben alakulnak és erősödnek meg a társadalmilag is fontos magatartásformák. Kiemelt fejlesztési célként kell tehát kezelni a segítségnyújtásra való ösztönzést, az egyének vagy csoportok értékeinek a felismerését, azok elfogadását, egymás kölcsönös tiszteletének a kialakítását (Oktatási Hivatal, 2016). Kiemelten fontos ez az olyan osztályokban, ahol SNI gyermekek is vannak. Ezért a szociális beilleszkedés, a kölcsönös megismerés és tolerancia hétköznapivá válására elsődleges célként kellene tekinteni. A felsoroltaknak a gyermek szükségleteihez igazodó tanulási környezetben, a számára megfelelő eszközökkel, módszerekkel, eljárásokkal és szakemberekkel kellene megvalósulniuk.

A sajátos nevelési igényű gyermekek beilleszkedése az óvodába és az iskolába összetett, sokrétű pedagógiai és társadalmi kihívás, amely a gyermekek egyéni szükségleteinek a figyelmebe vételére és a befogadó közegre egyaránt kellene hogy alapozzon. Olyan komplex folyamat, amelyhez sokrétű támogatás és együttműködés szükséges. Kihívást jelenthet a pedagógusok és a gyermekek, de még a szüleik számára is. A SNI gyermek nagy többsége nehézségekkel küzd a társadalmi érintkezésben, a tanulásban, de a viselkedés vagy magatartás terén is, ami befolyásolja a beilleszkedési folyamatot. Az együttnevelés, a pedagógusok és a szülők közötti együttműködés, valamint a gyermek speciális szükségleteinek a figyelembevételére kulcsfontosságú a sikeres beilleszkedéshez. Az intézményi elvárásoknak igazodniuk kellene a sajátos nevelési igényű gyermek fejlődésének az üteméhez, és ügyelni kellene arra, hogy a gyermeket a nevelés, a fejlesztés ne terhelje túl. Figyelni kellene továbbá arra, hogy a célzott fejlesztés és támogatás a számára megfelelő területeken valósuljon meg. Jó lenne, ha a preventív programok, a habilitációs, a rehabilitációs célú fejlesztő foglalkozások, illetve a beilleszkedést és átmenetet segítő programok is megvalósulnának az intézményekben. Azonban tudjuk, hogy ezek jelenleg még nem elterjedtek, még nem alkotják az óvodák és az iskolák pedagógiai programjának tartalmi elemét.

A beilleszkedést elősegítheti a korai diagnózis felállítása, valamint a minél hamarabbi hatékony fejlesztés megvalósítása. A szakemberek bevonása, a támogató intézkedések, az egyéni fejlesztési tervek szintén segíthetik a folyamatot. Nem szabad elfeledkezni a társak érzékenyítéséről sem, amely során olyan programokat, beszélgetéseket, meséket lehet

alkalmazni, amelyek segítik az elfogadás kialakulását. A támogató környezet is nagyban hozzájárulhat az elfogadáshoz. A rugalmas tanrend, a vizuális és egyéb innovatív segédeszközök alkalmazása, valamint a nyugodt környezet és a differenciált tanítás is elengedhetetlen elemei a támogató környezetnek. A pedagógusoknak is megfelelő tudással és képzettséggel kell rendelkezniük ahhoz, hogy az SNI gyermekek speciális igényeit figyelembe vegyék. Viszont sajnos a gyakorlat gyakran nem cseng egybe az elmélettel.

Tudatában kell lenni azonban annak is, hogy a SNI gyermekek gyakran élnek át sikertelenséget, kudarchelyzeteket, de akár elutasítást is, amelynek következtében az iskolai teljesítményelvárások iránti közömbösség vagy ellenállás, önértékelési zavarok, különböző jellegű és mértékű társas interakciós és alkalmazkodási problémák alakulhatnak ki. Ezek a sajátosságok az életkor előrehaladtával a társadalmi beilleszkedés szempontjából fokozott veszélyeztetettséget idézhetnek elő. A pszichés fejlődési zavarral küzdő gyermekek esetében az idegrendszer csökkent terhelhetőségének jelei abban is megmutatkozhatnak, hogy a tanulók általában fáradékonyabbak, nehezebben tűnnek zajokat, a változásokra érzékenyebbek, szenzorosan nagyon könnyen túlterhelődnek, nehezen viselik el a várakozás/ kivárás okozta feszültséget, aktivációs szintjük gyakrabban és erősebben ingadozik, nyugtalanabbak. Gyakrabban van szükségük szünetre, pihenésre, esetleg akár egyedüllétre is vagy támasznyújtásra. Jellemző lehet az is, hogy fokozottabban igénylik a tevékenységet meghatározó állandó kereteket, az érthető és követhető szabályokat, valamint a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerősítését, a dicséretet (Oktatási Hivatal, 2016). Mindezeket a pedagógusnak figyelembe kell vennie a nevelő-oktató folyamat megvalósítása során.

Rendszerszintű problémák

Az SNI-s gyermekek ellátása az óvodákban és iskolákban több olyan rendszerszintű, illetve gyakorlati problémába is ütközik, ami negatívan hathat a beilleszkedésükre, vagy akár a teljesítményükre. Amíg ezek a problémák nem kerülnek orvoslásra, úgy vélem, hogy nem tudunk érdemi segítséget nyújtani minden SNI gyermeknek.

Első probléma, hogy a pedagógusoknak megfelelő tudással és képzettséggel kellene rendelkezniük ahhoz, hogy az SNI gyermekek speciális igényeit figyelembe vegyék és fejleszteni tudják. Ehhez képest az eddigi pedagógusképzés nem vagy csak nagyon kis mértékben fókuszált a SNI gyermekek nevelésének és oktatásának a módszertanára. Ennek okán a pedagógusoknak állandóan képezniük kell magukat, ami nagyon sok energiát és időt igényel. Mindemellett egyénileg kellene differenciálniuk az osztályteremben, ami nem mindig kivitelezhető. Hiába van meg tehát a befogadó szemlélet az óvodai/ iskolai közösség és a pedagógusok részéről, ha a kivitelezés problémákba ütközik.

A másik nagy probléma, hogy a SNI gyermekekkel való munka során az óvodában a pedagógus gyakran nehézségekbe ütközik. Ugyanis Szlovákiában egyedül áll helyt az osztályteremben, bármilyen segítség nélkül. Ezáltal a gyakran 21–24-es létszámú osztályokban sokszor több SNI (vagy SNI-gyanús) gyermekkel is kellene foglalkoznia, ami emberpróbáló feladat. Egyrészt ez nem mindig hangolható össze a többiekkel való foglalkozással, ezáltal a többi gyermek hátrányba kerülhet (például gyakori rohamok, meltdownok esetében). Másrészt gyakran a SNI gyermek részére sincs hozzáadott értéke az óvodai létnek, ha nincs lehetőség a külön személyre szabott fejlesztésre, ami – lássuk be – egyetlen jelen levő, segítség nélkül dolgozó pedagógus által gyakran fizikailag nem kivitelezhető. Nyilván a gyermek diagnózisa is behatárolja a szükségleteket, a fejlesztés mértékeit és irányait, ezért minden SNI gyermek külön elbírálás

alá kellene hogy essen. Ebben segítene a szakértői csoport, amely a törvény alapján létrejöhet az intézményekben, azonban ennek gyakorlati megvalósítása szintén akadályokba ütközik az óvodákban.

Fontosnak tartjuk továbbá kiemelni, hogy az SNI gyermekeknek gyakran személyes asszisztenciára volna szükségük, amit a törvény meg is enged. Az asszisztensek jelenléte nagyban segítené a helyzetkezeléseket és ezen gyermekek beilleszkedését, fejlesztését. Sajnos azonban a gyakorlatban az óvodákban ez nem mindig valósul meg. Máig érthetetlen módon az állam által kétéve ingyenesen biztosított asszisztensek „léte“ az óvodákban nem a SNI gyermekek létszámától és diagnózistól függ, hanem csupán az óvoda gyermeklétszámától. Tehát például hiába van egy kisebb létszámú, kétosztályos óvoda, ahol osztályonként néhány ilyen gyermeket tartanak nyilván és nagy szükség lenne asszisztensre, az óvoda nem jogosult a segítségre. Ezáltal a speciális személyre szabott támogatás, terápia, segítségnyújtás a tanulásban vagy akár a magatartás terén nem úgy kivitelezett, hogy az teljes mértékben megfeleljen a SNI gyermek szükségleteinek. Míg egy nagyobb létszámú óvoda „ha kér, ha nem“, a létszám alapján megkapja az asszisztentst. Némely fenntartó ezt a hiányt saját forrásból próbálja oldani, azonban ezt nem minden község tudja kigazdálkodni.

Az iskolákban némileg jobb a helyzet, ott ugyanis rendelkezésre állnak a pedagógiai asszisztensek, még ha nem is elegendő létszámban. Segíteni tudják a tanulót, és együtt tudnak működni a szülővel. Azonban a gyakorló pedagógusok és az érdekképviselőik is egyre többen hangoztatják a nyilvános fórumokon, hogy egy asszisztenshez gyakran több gyermek van beosztva, ami nem megfelelő megoldás. Fontos lenne személyre szólóan biztosítani az asszisztentst minden olyan tanuló mellé, aki igényli. Kiemelten fontos ez azért is, mert az SNI gyermekeknek speciális tanulási igényeik vannak, s náluk a hagyományos oktatási módszerek alkalmazása már nem helytálló.

Konklúzió

A beilleszkedés és az esélyegyenlőség érdekében kiemelten fontosnak tartjuk, hogy a segítségnyújtás adekvát és személyre szabott legyen. Azok a gyermekek, akiknek szükségük van asszisztensre, kapják is meg azt a gyakorlatban. Ehhez azonban rendszerszintű szemléletváltásnak kell történnie, mégpedig oly módon, hogy az elméletet és a törvényi kereteket a gyakorlathoz kell igazítani.

Szükségesnek tartjuk továbbá a pedagógusképzés megreformálását, hogy a hallgatók a tanulmányaik befejezése után kellő ismeretekkel rendelkezzenek e téren. Hiszen az együttnevelésben részt vevő pedagógusoktól a társadalom elvárja, hogy a pedagógiai diagnózisban szereplő javaslatokat és a speciális, illetve a gyógypedagógus iránymutatásait, javaslatait beépítsék a pedagógiai folyamatokba. Természetesen ez egyes esetekben csak asszisztenssel valósítható meg, míg más esetekben a pedagógus maga is helyt tud állni. Ez azonban a diagnózis függvénye.

Fontos lenne továbbá az óvodák, iskolák kultúrájának, működési elveinek és gyakorlatának a megváltoztatása annak érdekében, hogy illeszkedni tudjanak a gyermekek sokféleségéhez. Tehát ezen alapelvek mentén nem arra kell törekednünk, hogy a SNI gyerekeket miként változtassuk meg, hogy alkalmassá váljanak az együttnevelésre. Hanem sokkal inkább a pedagógusokat kell megfelelő módon felkészítenünk, valamint az intézményeinket és az oktatási rendszerünket kell olyan módon megújítani, hogy azok alkalmassá váljanak az inkluzív nevelés megvalósítására, amibe szükség esetén a személyi asszisztencia is beletartozik.

Emellett a társak befogadó szemléletének a kialakítására is nagy hangsúlyt kell fektetni. Ezáltal a SNI gyermekek beilleszkedése a közösségbe sokkal kevésbé lenne megterhelő a számukra. Mindez nagy valószínűséggel a teljesítményükre is kihatna, ami feltételezhetően javuló tendenciát mutathatna a személyre szabott fejlesztés megvalósítása során.

Felhasznált irodalom

Bacsikai Katinka – Dan Beáta Andrea – Szűcs Tímea – Sávai-Átyin Regina– Hrabéczy Anett – Kovács Karolina Eszter – Ridzig Gabriella – Kiss Dávid Mihály – Pusztai Gabriella (2023): *Problémák és megoldások a sajátos nevelési igényű diákok tanárai és szülei közötti együttműködésben.* In: Iskolakultúra, 33. évfolyam, 2023/8. szám. https://www.researchgate.net/publication/376089073_Problemak_es_megoldasok_a_sajatos_nevelési_igényű_diákok_tanarai_es_szülei_közötti_együttműködésben

Balogh Evelin (2022). *Pedagógusok ismereteinek vizsgálata a különleges bánásmódot igénylő – sajátos nevelési igényű és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató – gyermekekről és az együttnevelés megvalósulásáról.* In: Tantárgy-pedagógiai kaleidoszkóp, 157–176. https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/8069/1/157_Balogh.pdf

Borbélyová Diana (2021). *A pedagógiai diagnosztika új útjai és kihívásai.* Komárno, SJE.

Estefánné Varga Magdolna – Dávid Mária (2013): *SNI tanulók támogatása IKT eszközökkel.* Eger, Eszterházy Károly Főiskola. <https://mek.oszk.hu/14000/14028/pdf/14028.pdf>

Oktatási Hivatal. (2016). *A sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei.*

Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní